

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Yayınlama Tarihi: 21.03.2023

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 13. y\u00fczyılda Anadolu'da ya\u00e7amı\u00e7 bir Fars tasavvuf\u00e7u, ilahiyat\u00e7ı ve sufi bir mistik \u00e7airdir. Mevlânâ'nın etkisi ulusal sınırları ve etnik ayrımları a\u00e7ar. İranlılar, T\u00fcrkler, Yunanlılar ve di\u00e7er Orta Asya M\u00fcsl\u00fcmânları ve Hint yarımadasındaki M\u00fcsl\u00fcmânlar son 800 yıl boyunca onun manevi mirasını b\u00fcy\u00fck \u00f6l\u00e7\u00fcdede takdir etmi\u00e7lerdir. \u00e7iirleri ve g\u00f6r\u00fc\u00e7leri d\u00fcnya dillerinin \u00e7o\u00f7una \u00e7evrilmi\u00e7tir. Amerika Birle\u00e7ik Devletleri'nde en pop\u00fcler ve en \u00e7ok satan \u00e7air olarak bilinmektedir.

Mevlânâ bugün Afganistan toprakları içerisinde yer alan Belh şehrinde 1207 yılında doğmuştur. Belh'den ailesi ile birlikte göç ettikten sonra yirmi bir yaşına geldiğinde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya'ya yerleşmiş ve hayatının geri kalanını burada geçirmiştir. 17 Aralık 1273 tarihinde Konya'da vefat etmiştir.

Mevlânâ'nın babası, "Alimlerin Sultanı" olarak bilinen Bahaeddin Veled'dir. Bahaeddin Veled bir ilahiyatçı, hukukçu ve sufi olup Hz. Ebubekir'in soyundandır. Bahaeddin Veled, Moğolların Orta Asya'yı işgal etmesinin sonucunda tüm ailesi ve bir grup müridiyle batıya doğru yola çıkıp birçok doğu şehirlerinde ikamet etmiştir. Nişabur, Bağdat gibi şehirlerde birçok alim ve sufi ile karşılaşmış, Bağdat'tan Hicaz'a giderek hac görevini ifa etmiştir. Aile Şam, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri ve Niğde'den geçerek Karaman'a yerleşmiş ve burada yedi yıl kalmıştır. Mevlânâ'nın annesi ve erkek kardeşi orada ölür. 1225 yılında Mevlânâ Karaman'da Cevher Hatun ile evlenir. İki oğulları olur: Sultan Veled ve Alaaddin Çelebi. Mevlânâ karısı ölünce tekrar evlenir ve ondan Amir Alim Çelebi ve Melike Hatun doğar.

Bahaeddin Veled, Konya'da Altınapa Medresesinde iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 23 Şubat 1231 tarihinde vefat eder. Bu sırada yirmi dört yaşında olan Mevlânâ babasının yerine geçip müderrislik yapmaya başlar. Ertesi yıl Mevlânâ'nın çocukluğu sırasında terbiyesiyle meşgul olan ve babasının müridlerinden olan Seyyid Burhânettî Muhakkık-i Tirmizî şeyhini ziyaret etmek için Konya'ya geldi. Fakat burada şeyhinin öldüğünü öğrendi. Seyyid Burhâneddin'in daha önce şeyhinin vefatından haberdar olduğu, rüyasında Bahâeddin Veled'in kendisine oğlunu irşad etmesini söylediği için Konya'ya geldiği de kaydedilmektedir. Bunun üzerine Mevlânâ Seyyid Burhâneddin'in mürid olup dokuz yıl ona hizmet etmiştir.

Mevlânâ'nın Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere aklî ve naklî ilimlerden icazet aldığını söyleyen Sipehsâlar onun Şam'da Muhyiddin Arabî, Saadeddîn-i Hammûye, Osmân-ı Rûmî, Evhadüddî-i Kirmânî ve Sadreddin Konevi ile uzun müddet sohbet ettiği bildirmektedir.

Sultan Veled, babasının Seyyid Burhâneddin'e dokuz yıl hizmet ettiğini, mana aleminde gönüllerinin birleştiğinden dolayı sözde, özde ve sırda bir olduklarını, Burhâneddin'in bu dünyadan göçmesi ile Mevlânâ'nın tek başına kaldığını söylemektedir. Babasının, Allah'a yönelip yanıp yakılarak, dertlere düşerek beş

yıl riyâzet sürdürdüğünü, sayısız kerametlerinin zuhur ettiğini, bu arada irşad faaliyetinden geri durmayıp halka vaiz vermeyi, çoğu ulema ve yönetici kesimlerinden olan müritleriyle sohbet etmeyi sürdürdüğünü anlatır.

TDV'nin İslam Ansiklopedisinde, Mevlânâ ile ilgili şunlar yazılıdır:

“Mevlânâ'nın müridleri çoğunlukla halk tabakasındandı. Her sanat ve meslekten insanlar sema meclislerine katılıyordu Bununla birlikte onun dönemin yöneticileriyle de yakın ilişkisi vardı. Ancak Mevlânâ bu ilişkiyi genellikle nasihat çerçevesinde sürdürmüş, yöneticilerin aralarındaki çekişme ve rekabete dayalı siyasi mücadelelerin içine girmemeye özen göstermiştir. Selçuklu devlet adamlarından bazıları da Mevlânâ'ya mürid olmuşlardır.

Moğollarla ilgili bazı açıklamaları sebebiyle Mevlânâ'nın Moğol sempatzanı olduğu yönünde iddialar ileri sürülmüştür. Halbuki Mevlânâ'nın Moğollarla ilgili görüşleri, olayları tasavvufi perspektiften ele alıp yorumlanmasından ibarettir. Mevlânâ bu çerçevede bir yandan dönemin bu büyük gücünün yükselişini izah etmekte, öte yandan yaptıkları zulümleri dile getirerek onların uzun ömürlü olamayacaklarını söylemektedir. Onun bütün hadiseleri yorumlayışının temelinde en olumsuz durumlarda bile, olumlu yönlerin ve gelişmelerin olabileceği anlayışı yatmaktadır. Nitekim Mevlânâ'nın öngördüğü şekilde Konya'yı kuşatan Moğol kumandanı Baycu şehre saldırmamış ve Moğollar daha sonra Müslüman olmuştur.”

Şems-i Tebrizî (ks)

Şemsi Tebrizî (1185-1248)'in babası Melikdâd oğlu Ali olduğunu söylenmektedir. Tebriz'de doğduğuna göre Azeri Türklerinden olması gerekir. Çok iyi bir tahsil gördüğü, devrinin bütün bilgilerine sahip olduğu Makalat adlı eserinin muhtevasından bellidir. Bir yere bağlanıp kalmadığı, çok yer dolaştığı için, ona “Şems-i perende” “Uçan Şems” denmiştir. Kâmil bir insan oluşu sebebiyle, “Kâmil-i Tebrizî” diye de anılır. Büyük bir Veli olduğu halde kendini ve kerametlerini herkesten gizlemiş, şehirlerde tanınmadan yaşamış, tanınınca hemen o şehirden kaçarmış.

Şems menfaat ve gösteriş peşinde koşan şeylerden daima uzak kalmış, ömrü boyunca Mevlânâ'yı görüp tanışmaya kadar herhangi bir şeyhe bağlanıp kalmamıştır. Muhyiddin-i Arabî hazretleri de dahil birçok şeyh gören, birçok

ariflerle sohbetlerde bulunan velilerin sultanıdır. Şems-i Tebrizî Hazretleri Mevlânâ Celâleddin Hazretlerini tanıyınca, ondaki hakikati görünce, “Ben aradığımı, Hüdavendigârım, Mevlânâ'da gördüm” demiş ve Konya'da kalmıştır.

Sipehsâlar, “Midhat-ı Baharî Tercümesi” adlı kitabında, Mevlânâ ile Şems'in buluşmalarını şöyle anlatır:

“Şemseddin-i Tebrizî Konya'ya gece vakti geldi. Pirinçiler hanına nazil oldu, hanın kapısı önünde oturmak için süslü bir sedir vardı. Ekseriya büyük kişiler o sedire oturuyorlardı. Şems sabahleyin o sedirin üstüne oturdu. Hazreti Mevlânâ'ya velilik nuru ile Şems'in geldiği malum oldu. Hane-i mübarekelerinden çıkararak o tarafa doğru yürüdüler. Yolda halk, Hazret'in elini öpmek için her taraftan ol mübareke yaklaşmaya, yol bulmaya çalışıyorlardı. Hz. Mevlânâ da bi'l-mukabele hepsini okşayıp gönüllerini hoş ediyordu. O sırada ansızın Şems-i Tebrizî'nin nazarı Mevlânâ'ya tesadüf etti. Rüyasında kendisine haber verilen mübarek zatın, bu zat olduğunu anladı. Hiçbir şey söylemedi.

Hazreti Mevlânâ Hüdavendigâr geldi Şems'in karşısındaki diğer sedire oturdu. Bir müddet sustular, sonra konuşmaya başladılar.

Şems: Muhammed (sav) mi büyüktür, Bayezid mi?

Mevlânâ: Bu nasıl soru? Elbette Hazreti Muhammed büyüktür.

Şems: İyi ama, Hazreti Muhammed, “Bazen kalbim perdelenir. Bu yüzden Rabbime yetmiş kere sığınır, istiğfar ederim.” diye buyuruyor. Halbuki Bayezid: “Ben kendimi noksan sıfatlardan uzak tutarım. Benim yaratılışım, zuhurum ne büyük bir hadisedir.” demede ve “giydiğim cübbenin içinde Allah'tan başka bir varlık yok”, diye kendini üstün görmededir. Bu hususta ne düşünürsün? Ne dersin?

Mevlânâ: Hazreti Muhammed, günde yetmiş makam aşırıyordu. Her yeni makam ve rütbeye varınca bir evvelki makam ve mertebedeki bilgisinden utanıyor, istiğfar ediyordu. Halbuki Bayezid vardığı ilk makamın yüceliğinden şaşırı. Kendinden geçti de bu sözleri söyledi.

Bu konuşmadan sonra Hazreti Mevlânâ ile Cenâb-ı Şems her ikisi de oturdukları sedir üzerinden aşağı inerek birbirlerinin ellerini sıktılar ve sarıldılar. Sonra Celaleddin Zerkûbî Hazretlerinin hücrelerinde 6 ay sohbet ettiler.”

Sultan Veled, İbtidaname'de, “Mevlânâ, Şems'in yüzünü görünce sırlar ona açıldı. Görülmemiş şeyler gördü. Kimsenin duymadıklarını duydu. Âdeta,

Mevlânâ'nın gölgesi Şems'in yüzünün nurunda yok oldu.” diye bu yakınlığı ve hayranlığı ifade etmektedir. Bu yakınlıkta, bu dostlukta bu ilahi sevgide, kim kime mürid oldu, kim kime mürid oldu diye üstünlük iddia edilemez, fark gözetilemez. Emir Hüsrev Dehlevî'nin şu beyti, bu iki Hakk âşıkının durumlarını tavsif etmektedir:

“Ben sen oldum, sen de ben oldun. Ben ten oldum, sen can oldun.

Artık bundan sonra, kimse ben ayıyım, sen ayrısın diyemez.”

Bu iki büyük velinin buluşmaları ve birbirlerini Hakk dostu olarak sevmeleri, daima sohbetle vakit geçirmeleri, etrafta bulunanlar tarafından iyi karşılanmıyordu. Mevlânâ'nın öğrencileri, müridleri, ileri gelen imamlar, din adamları, hatta ailesinin fertleri Mevlânâ'yı bu kadar tesiri altında bırakan Şems'deki hakikati, aşk ve iman gücünü göremedikleri ve sezemedikleri için Tebrizî'ye nefret gözüyle bakıyorlardı.

Şems'in Mevlana'ya bu kadar yakın oluşu onun tesiri altına alışını İbtidânâme'de Sultan Veled şöyle anlatmaktadır:

“Halk bu bağlılığı, bu vefayı, bu coşkunluğu, bu sevgiyi görünce hasede düştü. Herkes kınamaya koyuldu. Şeyhler, büyükler, yüce kişiler, bu ne biçim bir adamdır ki Mevlânâ'yı bu hale getirdi. Hiçbirimiz Şems'de bir hayır görmediğimiz halde Mevlânâ neden onu böyle üstün bir adam olarak tutmada, ağırlamada? Onda ne hal var, ne ilim var, ona nazar ehli dememize, gönül gözünün açık olduğuna hükmetmemize imkan var mı? diye açıkça onun hakkında dedikodu yapmaya başladılar. Şems için çığırından çıktığını, herkesin kendisine düşman olduğunu görünce, bir gün ansızın kayboluverdi.”

Bir müddet sonra Şems Mevlânâ'ya Şam'dan bir mektup göndermiş, bu suretle Şems'in Şam'a gittiği anlaşılmıştır. Şems Şam'dan Mevlânâ'ya mektup yazınca, Mevlânâ da ona mektuplar yazdı. Mevlânâ Sultan Veled'i çağırdı. Ona bir miktar para vererek “Sen elçi olarak git. Bu paraları ayağına saç. Benim tarafımdan rica et. Kendisine kötü davrananların pişman olduklarını söyle, lütfetsin gelsin, artık.” dedi. Sultan Veled bu hizmeti canla başla kabul etti. O da babası gibi Şems'e aşıktı. O da babası gibi Şems'in hakikatini görmüş, büyüklüğünü anlamıştı. Sultan Veled Şam seyahatini anlatırken diyor ki: “Yorulmadan, ovalarda koşuyor, dağları bir saman çöpünden bile ehemmiyetsiz görüp aşırıyordum. Yoldaki dikenler bana güller gibi görünmekteydi.”

Sultan Veled Şam'da Şems Hazretlerini buldu. Babasının dediği gibi yaptı, paraları ayağına saçtı. Şems paraları görünce gülümsedi. Muhammed huylu Mevlânâ bizi altınla, gümüşle ne diye oyalıyor? Onun dileği kâfi, dedi ve Konya'ya gelmeyi kabul etti. Sultan Veled ve arkadaşları Şam'da birkaç gün kaldılar. Semâ meclisleri kuruldu, istirahat ettiler. Sonra Şems Hazretlerini yanlarına alarak yola düştüler. Şam kervanı Konya'ya yaklaşınca, Sultan Veled babasına bir müjdecî gönderdi. Mevlânâ müjdeyi alır almaz, dervişler, beyler ve Mevlânâ'nın adamları, Mevlânâ ile beraber karşı çıktılar. 8 Mayıs 1247 günü Şems Hazretleri tekrar Konya'yı şerefliendirdi. Şems Mevlânâ'yı görünce attan indi, kucaklaştılar. İki mana denizi tekrar birleşti.

Şems tekrar Konya'ya geldikten sonra, önce, onun aleyhinde bulunanların hepsi yaptıklarına pişman oldular. Şems de Mevlânâ gibi onların hepsini bağışladı. Mevlânâ da, Şems de her gün bir yere davet edilmekteydiler. Fakat semâ, neşe ve zevkle geçen günler de uzun müddet sürmedi. Yine kin ve nefret uyandı. Şems aleyhinde yine dedikodular başladı. Yalanlar, fitneler yine aldı yürüdü. Bu defaki fitne daha şiddetliydi. Sultan Veled'in rivayetine göre: Küfür ve tehdidlere artık dayanamayan Şems, kendine "Ben bu sefer, öyle bir gidiş gideceğim ki, kimse izimi bulamayacak, öyle kaybolacağım ki, zamanlar geçecek, izimin tozu bile bulunamayacak, onu, mutlak bir düşmanı öldürdü diyecekler." dedi.

Şems'in bu sözü 1247 senesinde Aralık ayının perşembe günü gerçekleşti. Bu tarihte Şems Hazretleri ortadan kayboldu. Şems'in ortadan kaybolduğu sabah Hazreti Mevlânâ medreseye gidip de Şems'i odasında bulamayınca çok mahzun oldu. Hemen Sultan Veled'in yattığı yere gitti: "Bahaeddin, ne yatıyorsun? Kalk şeyhini ara. Yine can burnumuz onun latif kokusundan mahrum kaldı." diye seslendi.

Diğer bir rivayete göre; Şems Mevlânâ ile yalnızca otururken, dışarıdan birisi Şems'i çağırıyor. Şems Mevlânâ'ya, beni ölüme çağırıyorlar, diyor. Mevlânâ bir müddet sustuktan sonra şu ayeti okuyor: "*İyi bilin ki, yaratma ve emir O'nundur. Âlemlerin Rabbi Allah ne büyüktür. (Araf, 7/54)*" Şems bunun üzerine dışarı çıkıyor, dışarıda pusuda bulunan yedi kişi, hep birden üstüne saldırıp bıçaklarla onu şehit ediyorlar. Şems bir nara atıyor, hepsinin akılları başından gidiyor. Mevlânâ Şems'i'nin narasını duyunca "Allah dilediğini yapar, istediğini hükmeder." diyor. Şems'e kastedenler, kendilerine gelince yerde birkaç damla kan görüyorlar. Şems de ortadan kaybolmuş bulunuyor.

Sultan Veled, Şems'in tekrar kaybolmasından sonra Mevlânâ'nın halini şöyle anlatır: “Şeyh, onun ayrılığından sonra adeta deli oldu. Fetva veren şeyh, âşkla şair kesildi. Zahiddi, meyhaneci oldu. Fakat üzümünden yapılan şarabı içip satan meyhaneci değil, nura mensup olan can, nur şarabından başka bir şey içmez.”

Mevlânâ, Şems'i aramak için Şam'a gitti. Şam'da birçok kişi kendisine mürit oldu. Şamlılar, Hazreti Adem'den beri, dünyanın böyle bir sevgi, ilahi aşk görmediğini, Mevlânâ gibi eşsiz bir zatın aradığı Şems'in ne derece büyük bir veli olması gerektiğini düşünüp hayran kaldılar.

Hazreti Mevlânâ birkaç sene sonra müritleri beraber tekrar Şam'a gitti. Aylarca orada kaldı. Bütün araştırmalarına rağmen Şems'i bulamayınca ümidini kesti. Onun öldürüldüğüne dair dedikoduları da duymuştu. Oğlu Alaaddin Çelebi'nin de bu işte parmağı olduğunu artık biliyordu. Sevgi ve hasret şiirleri ile duygularını ifade etmekle avunuyordu. Birçok özlem şiirleri arasında teberrüken bir tanesini şöyle ifade edebiliriz:

“Ey gönül yâri! Yazıklar olsun, bir çok dertlerle, hasretle, bizi bıraktın, gittin. Biliyorum, bizden ayrılmayı istemedin, sızlandın, şikayet ettin. Ama faydası olmadı. İnsaf etmeyen, aman vermeyen hükme, emre uydun, geçtin gittin.

.....

Bu ne biçim ateştir? Bu ne biçim hasrettir? Yola düşen misafir gibi, hiçbir haber vermeden çıktın, gittin, nereye gittin ki, izinin tozu bile belirmiyor. Bu sefer gittiğin yol ne de kanlarla dolu bir yol.”

Eğer insanlar, Mevlânâ ile Şems gibi, birbirlerinde bulunanı, birbirlerinin hakikatini görebilselerdi, dünya cennet olurdu. İnsanlar daimi bir barış halinde yaşarlardı. Harpler ortadan kalkar, insanlar birbirlerini öldürmezlerdi. Bütün dünyada silah fabrikaları gereksiz oldukları için kapanırdı. Afrika'da, açlık çeken insanlar bulunmazdı. Dünya refah içinde yaşardı.

Hazreti Mevlânâ: “Şu dünyada gördüğümüz tenlerimiz, vücutlarımız, bizim gölgelerimizdir. Biz aslında bu gölgelerin üstesinde yaşıyoruz.” diye buyurmaktadır. Mevlânâ ve Şems kendilerinin maddi varlıkların ötesinde bulunanı gördüler. Onu sevdiler.

Yaşadığımız bu atom çağında, insanların madde peşinde koştukları bu dünyada artık Mevlânâ'lar, Şems'ler kalmadı mı? İslam diyarının en mamur bölgeleri, Belhler, Semerkandlar, Horasanlar yine savaşların sahnesi olmuştur. Eski

Moğolların yerine başka Moğollar ortaya çıkmış. Horasan erlerinden, Rum diyarına artık evliya gelmiyor. Ancak İslam ülkeleri yine boş değil, oralarda gerçek Allah dostları mevcut. Ancak Allah Teâlâ'nın bir hikmeti gereği kendilerini gizliyorlar, ortaya çıkmıyorlar. Baba Kemal Hocendî ne güzel söylemiş:

“Hakk âşıkları, erenler gittiler, aşk şehri boş kaldı, diye düşünme. Dünya Şems-i Tebrizîlerle doludur ama. Mevlânâ gibi bir adam nerede ki, onlardaki hakikati görsün.”

Hız. Mevlânâ, Şems'in yaşadığından ümidini kesmiş, artık onu aramaktan vazgeçmişti. Şems'i artık ne Şam'da, ne de başka yerde bulamayacağını anlamış da, Sultan Veled'in dediği gibi, onu kendi gönlünde, kendisinde bulmuştu. Bulmuştu ama hala gözleri Şems misilli bir gönül dostu arıyordu. Mevlânâ'nın etrafında ailesi, oğulları, dostları, talebeleri, müridleri bulunduğu halde, içinde bir boşluk duyuyor, adeta kendisini yalnız hissediyordu. Muhakkak ki, insanın en büyük dostu Allah'tır. Cenab-ı Hakk “*Nerede olursan ol, ben seninle beraberim.* (Hadid, 57/4)” diye buyurmuyor mu? Mevlânâ da, bir şiirinde bu hakikati şöyle ifade ediyor:

“Burada gizli birisi var, kendini yalnız sanma.”

Fakat Mevlânâ'nın, bu duyguyu paylaşan, kendinde bulunanı kendine hissettiren Şems gibi bir Hakk Dostuna, bir can aynasına, bir ruh ufkuna ihtiyacı vardı. Bu yüzden huzura ve sükuna kavuşamıyordu.

Mevlânâ Mesnevisinde, bu can aynası konusunda şunları söylemektedir:

“Can aynası, sevgilinin yüzünden başka birisi değildir. O sevgilinin yüzü ki, öteki diyardandır. Hakikat alemindendir. Hakk'ın tecellisine mazhardır. Senin gözün, benim gönlüme göz olunca, hakikati göremeyen bu gönül, hakikati görür de, onda yok oldu.

Seni ebedî ve küllî bir ayna olarak gördüm. Senin gözünde kendi nakşımı ve hakiki suretimi müşahede ettim.

Nihayet kendi kendime dedim ki: Ben, onun iki gözünde nurlu bir yola düştüm de kendimi buldum.”

Mevlânâ'ya Şems'ten sonra gönül dostu, can aynası Konyalı Selahaddin Hazretleri oldu. Bu hemdem, bu gönül dostu ile Mevlânâ mânevî yalnızlıktan kurtuldu. Huzura, sükuna kavuştu.

Mevlânâ Hazretlerinin Fikirleri ve Görüşleri

Mevlânâ'nın aşağıda açıkladığımız görüşleri kısmen Şefik Can'ın kitaplarından alınmıştır. Şefik Can (1909-2005) bir Mevlânâ ve mesnevi âşığıydı. O bir subaydı, edebiyat öğretmeni idi, mutasavvıftı, mütefekkir. Tahirü'l-Mevlevî'den sonra Mevlânâ ve Mesnevi sohbetlerini yürüten bir Mesnevîhân idi. En kıdemli dede konumunda olan bir Sertarîkti. Hayatını Mevlevilik öğretisine adayan bu entelektüelin kitap ve yazılarının çoğu yine Mevlânâ ve Mesnevi üzerineydi.

• Hz. Mevlânâ, bütün dinleri, mezhepleri vahdet denizinin dalgaları olarak görüyor. Nitekim Bakara suresinin 285. ayetinde *“O'nun elçilerini bir görürüz, elçilerden hiçbirini diğerinden ayırmayız.”* diye Cenâb-ı Hak peygamber olarak bütün peygamberleri bir gördüğü halde, yine aynı surenin 253. âyetinde *“İşte biz elçilerden kimini, kimine üstün kıldık”* diye, bazı peygamberleri diğerlerinden üstün görmektedir. Böylece, din olarak bütün dinler ve mezhepler, bir oldukları halde, getirdikleri hükümler yönünden farklı olmuşlardır. Müslümanlık da en son din olduğu için bütün dinlerin fevkindedir. Bugün için diğer dinler dejenere olmuşlar ve ilk çıkışlarından farklı bir inanç biçimine dönüşmüşlerdir. Ancak İslam dini tahrif olmamış ve ilk çıktığı şekliyle devam etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ dinini koruyacağını şu ayetle bildirmektedir:

“Hiç şüphe yok ki, Kur'an'ı Biz indirdik, elbette onu yine Biz koruyacağız.” (Hicr, 15/9)

Mevlânâ'nın tam İslami olan bu görüşü yanlış anlaşılmalıdır. Elbette Müslümanlık en son din olduğu, Müslümanlık gelmekle, kendisinden evvel gelen bütün dinlerin hükümlerinin düştüğü için Hz. Muhammed (sav)'in tebliğ ettiği din bütün dinlerden üstündü. Peygamberimiz de âhir zaman peygamberi olup, ondan sonra peygamber gelmemiştir. Mevlânâ'nın vahdet gözüyle, bütün dinleri bir görmesi, Müslümanlığı diğer dinlerle eşit sayması düşüncesini akla getirmemelidir. Din olarak, bütün dinler müsavidir, fakat getirdikleri hükümler itibarıyla birbirinden ayrılırlar. Fakat hakikatleri birdir.

Ancak Mevlânâ'nın bu görüşleri son yıllarda ılımlı İslamcılar ve Dinler Arası Diyalogcular tarafından suistimal edilmiştir. İnsanların inanışları ne olursa olsun din kardeşi oldukları iddia edilmiştir. Hatta bazıları Papa'nın yorumlarını ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bunlar yanlış şeylerdir ve İslam'ın temel ilkelerine

aykırıdır. Çünkü Mevlânâ dinleri bir olarak görmesi, onların ilk çıkış zamanlarındaki yapılarıyla ilgilidir. Mevlânâ'nın saygı duyduğu, Hıristiyanlık ve Musevilik gibi dinlerin tahrif edilmeden önceki halleridir. Bu dinler tahrif edildikten sonra herhangi bir saygıya muhatap değillerdir. Bugün Hazreti İsa'nın Tanrı olduğuna inanan Hristiyanlar ve Üzeyir Allah'ın oğludur diyen Musevilerin inançlarına saygı duyulmaz. Çünkü saygı ancak doğru olana duyulur.

- Mevlânâ büyük bir âlim, büyük bir veli olduğu halde çok alçak gönüllüydü. Herkese, büyük, küçük yüksek mevkide bulunsun, halktan olsun, herkese tevâzu ile muamele ederdi. Mevlânâ'nın hayatında kibir, gurur, kendini beğenmişlik asla görülmezdi. O genç, ihtiyar, imanlı, imansız arasında hiçbir fark gözetmezdi. Hazreti Mevlânâ tam Muhammedî yolda, Muhammedî ahlâkta olduğu için kendini her vesile ile küçük görmüş, gururdan ve kibirden kaçınmıştır. Şu rubailerini ibretle okumamız gerekir:

“Sarığıma, cübbeme, başıma, bu her üçüne birden paha biçtiler, her üçünü birden değerlendirdiler de bunlara bir kuruştan daha az paha biçtiler. Sen, dünyada benim adımları hiç mi duymadın? Ben bir hiçim, hiçim, hiçim.”

- Mevlânâ bazı hükümdarların, vezirlerin ve zengin kişilerin zekat ve sadaka olarak gönderdikleri paraların hepsini ihtiyacı olanlara veriyor, yoksullara dağıtıyordu. Hazret fetva parası ve medreselerde okuttuğu derslere karşılık verilen ücretle kimseye muhtaç olmadan geçiniyordu ve kendisini başkalarının minneti altında bırakmıyordu. O, bir rubaisinde şöyle diyordu:

“Ayran kâsem önümde oldukça, Allah'a yemin ederim ki, kimsenin malında gözüm yoktur. Yoksulluk beni ölümle sıkıştırırsa bile, hürriyeti kulluğa satamam.”

- Hazreti Mevlânâ'nın güzel ve tesirli şiirlerinin çoğu onun aşk-ı ilahî ile kendinden geçiş halinde söylenmiştir. Nedir bu kendinden geçiş hali? Allah'ın has kulları, ermişler, Hakk'a yakınlık ve vuslat makamına ulaştıkları vakit, Hakk'ın letâfeti, güzelliği, kudreti ve yüceliği karşısında hayran kalırlar. Güzelliklerin karşısında büyük yaratıcının güzelliğinin etkisinde kalarak sanki bir manevî şarap, bir muhabbet şarabı içmiş gibi kendilerinden geçerler. Bunların mest olduklarını, kendilerinden geçtiklerini Peygamberimizin şu hadis-i şerifi haber vermektedir: *“Allah Teâlâ Hazretleri velileri için öyle bir şarap hazırlamıştır ki, onu içtikleri zaman mest olurlar, mest olunca hoş hal olup, kendilerinden geçerler, kendilerinden geçince de susarlar, sessiz kalırlar.”* Anlattıklarına göre Peygamber Efendimiz (sav) *“O'nunla arasındaki mesafe iki yay kadar ve daha yakın*

idi. (Necm, 53/9)” ayetinin haber verdiği gibi Hakk'a tam yakınlık ile şereflenince, bu lutfu mazhar olunca, celâli ve cemâli Yüce olan Allah'ı mana gözüyle görünce, ilahî emanetleri, o Rabbanî rumuzları keşfedince tarif edilemez ruhanî zevkler içinde kendinden geçmişti. Yüce Peygamberimizi kendinden geçiren bu manevî şarap, sevgi şarabı, hakikat şarabı idi.

• “Aşksız geçen ömrü, hiç hesaba katma, yaşadım sanma. Aşk, âb-ı hayattır, onu canla, gönülle kabul et. Âşıklardan başkasını, sudan ayrılmış balık bil. O, vezir bile olsa, sen onu ölmüş, çürümüş say. Aşk, eşya dengini açınca, her ağaç yeşillenir. Kocamış ağaçtan biten taze yapraklar, her an meyve verir.” (Divân-ı Kebir)

Gerçekten de Hakk'la bir olmaktan, ittihad'dan kasıt şudur: Allah yoluna giren sâlik, Hakk yolu yolcusu, mücâhede, riyâzat ve iyiliklerle, ibadetle kulluk vazifelerini hakkıyla yaparak, kendi nefsinin arındırılmış ise o kişi ittihâda yol bulmuş olur. O kişinin Hakk'la bir olması demek, Allah'ın emirlerini tam manası ile yerine getirip, kendi irade ve arzusunu Hakk'ın irade ve arzusu ile birleştirmesi halidir. İnsanın kendi iradesi, Hakk'ın iradesi içinde yok olursa, insan Hakk'ı idrak etmiş olur.

• Hz. Mevlânâ, kendisini keşfedip de kendinde bulunanı hissettikten sonra, kendinde bulunanı başkalarında da gördü. Şu beyti dikkatle ve ibretle okunduğunda Şems Hazretlerine karşı duyduğu sevginin kime karşı olduğu açıkça anlaşılır:

“Zaten Tebrizli Şems de bir bahanedir. Aslında güzellikte eşsiz olan da biziz, lütufta eşsiz olan da.” (Divân-ı Kebir)

Başka bir şiirinde de, birbirimizin kıymetini bilmemizi, birbirimizi sevmemizi tavsiye etmektedir. Çünkü sevdiklerimizi, maddi varlıkları için değil, Allah tarafından yaratıldıkları için seviyoruz.

“Gel, gel de birbirimizin kadrini, kıymetini bilelim. Çünkü belli olmaz, birbirimizden ansızın ayrılabiliriz. Madem ki Peygamber Efendimiz “Mümin, müminin aynasıdır” diye buyurdu, ne diye aynadan yüz çeviriyoruz? Garazlar, kinler dostluğu karartır, gönlü yaralar. Ne diye garazların gönlümüzden söküp atmıyoruz.” (Divân-ı Kebir)

Mevlânâ'da insan sevgisi büyüktür. Buradaki insan sevgisi, yukarıdaki hadis dikkate alındığında müminler ile ilgilidir. Mevlânâ diğer inanç sahiplerinin gelip

Müslüman olmalarını istemiştir. Bu da onların kurtuluşu için bir çeşit sevgi gösterisidir.

İslam'a göre insanlar arasında iki çeşit hukuk vardır. Biri kardeşlik hukuku diğeri insanlık hukuku. “*Müminler ancak kardeşlerdir.* (Hucurat, 49/10)” ayetinin hükmüne göre kardeşlik hükümleri ancak Müminler arasında geçerlidir. İnsanlık hukuku ise bütün insanlar arasında geçerli olan hukuktur. Bu hukuka göre bütün insanlar arasında, inanışları ve dinleri ne olursa olsun zulüm, sömürü ve adaletsizlik yasaktır. İslam bütün insanları için adalet ve eşitlik ister. Her türlü zulüm yasaklanmıştır. Çünkü bütün insanlar Allah'ın kuludur. Allah bütün kullarına karşı adil ve eşit davranır. Ancak kullar, kendilerinin kazandıkları ile yarın ahirette hesaba çekilirler. İslam'ın bu toleransı altında Mevlânâ da bütün insanlara sevgi gözüyle bakmıştır.

- Hz. Mevlânâ insanı çeşitli huyları, çeşitli vasıfları ile mütalaa ederek bir rubaisinde şöyle buyuruyor:

“İnsanın şu görünen suretini, şeklini birbirine zıt bir takım vasıfları birleştirerek meydana getirdiler. Onun nakşını, suretini gam tezgahında çizdiler, çamurunu kederle yağurdular. İnsan bazen şeytan olur, bazen melek olur, bazen de yırtıcı canavar kesilir. Bu ne esrarlı varlıktır ki, çeşitli huylar, meziyetler, iyilikler, kötülükler hep onda toplanmıştır.” (Divân-ı Kebir)

Hz. Mevlânâ, insanı bu şekilde gerçeği gören bir gözle, hem iyi ve hem de kötü vasıfları kendinde toplamış bir varlık olarak gördükten sonra, insanı kurtarmayı düşünür. Onun kurtuluş yollarını araştırır. İnsan, vücut ormanımızdaki vahşi hayvanları nasıl yok edebilir. İçimizdeki hayvanları alt ederek kaybedilen insanlığımızı nasıl bulacağız, kötü huylarımızdan nasıl kurtulacağız? Mevlânâ'ya göre bizim ihtiraslarımız, hiddetimiz ve şehvetimiz bizim insanlığımızı esaret altına almıştır. Bu konuda Hz. Mevlânâ önce bize bazı tavsiyelerde bulunmaktadır:

“Hırsı, hasedi, kini gönülden dışarı at. Kötü huyunu, kötü düşünceni değiştir. Her şeyi inkar etmek sana zarar verir, az inkar et. İkrâr ise yararlıdır, ikrârını çoğalt.” (Rubâiler)

Mevlânâ yalnız kötü huylardan değil, dünyaya pek fazla gönül vermekten, maddi ihtiyaçları için çırpınıp durmaktan da kurtulmamızı ve cesur olmamızı ister.

“Daha ne vakte kadar bu ihtiyaçlar içinde çırpınan canı düşüneceksin, daha ne vakte kadar, şu sıkıntılarla, kavgalarla dolu dünya için tasalanıp duracaksın? Dünyanın senden alabileceği ancak bu bedendir. Sen kendini, şu maddi varlığını, çürüyecek, kurtlara, karıncalara yem olacak bu et yığını bir çöplük say da, bu kadar düşüncelere dalma.” (Rubâiler)

Hız. Mevlânâ'nın bu düşüncesi yanlış anlaşılmasın. Mevlânâ çalışmamızı değil, maddi dünyaya gönül vermememizi istemektedir. Çünkü Mevlânâ, başka bir yerde, “Dünya nedir? Dünya, Allah'tan gafil olmaktır, yoksa zenginlik, mal, mülk, çoluk, çocuk sahibi olmak değildir” demiştir.

- Mevlânâ'ya göre insan, hür, bağımsız gibi görünen zavallı bir köledir. Elinde görülmez kelepçeler, ayağında zincirden bağlar vardır. İnsan hem arzularının hem de içindeki hayvanların boyunduruğuna koşulmuş bir esirdir. Bu sebeptendir ki, gerçek hürriyet insanın kendi içindeki hayvanların etkisinden kurtulmasıdır. Büyük Peygamberimiz (sav) de bu iç savaşı, insanın nefsi ile olan savaşını, “Cihad-ı Ekber, en büyük savaş” saymış, Hakk yolunda, bağımsızlık için açılan en büyük savaş olarak vasıflandırmıştır. Mevlânâ bu iç savaş kazanmamız için, bizim önce kendimizi bulmamızı, nereden geldiğimizi, ne olduğumuzu bilmemiz gerekmektedir. Kendimizi tanıdığımız, idrak ettiğimiz an, hürriyetimizin müjdesi bize ulaşacaktır.

Hız. Mevlânâ'ya göre insanı insanlıktan alıkoyan iki korkunç düşman vardır. Bunlardan birisi şehvet, diğeri de hiddettir.

“Hiddet ve şehvet insanın şaşu yapar, ruhu doğruluktan ayırır.” (Mesnevi)

“Eğer şehvetin ve nefsin hevasına kapılır gidersen, ben sana haber veririm ki, eli boş nasipsiz gideceksin. Eğer, şehvetten vazgeçersen, bu dünyaya niçin geldiğini ve nereye gideceğini apaçık görürsün.” (Rubâiler)

Mevlânâ'ya göre, bizim kurtulmamız için, önce kendi içimize eğilecek, kendi kusurlarımızı göreceğiz, kendi kendimizi meydana getirmeye gayret sarfedeceğiz, manen yıkılan yönlerimizi tamir edeceğiz ve kendimizi iyiye doğru yönelteceğiz. Gönül evini kirli hayallerden temizleyeceğiz. Orayı bir mabet gibi temiz tutacağız. Başımıza gelen musibetleri tahammül edeceğiz, her şeyin Hakk'tan geldiğine, O'nun takdiri olmadan hiçbir hadisenin olmayacağına inanacağız ve bu yüzden hastalıklardan, yoksulluktan, kederden şikayet etmeyeceğiz. Sevgiliden gelen derdi bir derman olarak bileceğiz.

“Ey gönül, bir sen varsın, bir de O’nun derdi var. O’nun dertlisi olmak ne hoştur. O’nun derdi, senin dermanındır. Bu sebeple O’ndan gelen ızdırapları, acıları çek, sakın şikayet etme, sızlanma. O’nun takdiri, O’nun fermanı budur. Maddi arzularını ayak altına alırsan, o zaman nefsin köpeğini öldürürsün ki asıl kurban odur.” (Rubâiler)

- İnsanın asıl gıdası Allah'ın nurudur. Ona yeryüzünden elde edilen hayvan gıdası layık değildir. Fakat gönül, hastalık yüzünden, bu gıdaya düşmüştür. Bu sebeple geçen gündüz bu suyu içmekte ve bu toprağın gıdaları ile beslenmektedir. Aslında bize ait olmadığı için bu gıdayı yiyen kimsenin yüzü sapsarıdır. Ayağı da tutmaz, sürçer, kalbi de heyecanla, endişelerle çarpar durur. Nerede göklerin gıdası, nerede bu yeryüzü gıdası? Göklerin gıdası, Hakk'ın has kullarına, bahtlı kullarına mahsustur. O gıda ağızsız, dişsiz yenir.

Böylece Mevlânâ, insan olarak, maddi varlığımız ve tabiatımız icabı, içimizde gizlenmiş bulunan fena huyları, hayvani duyguları mağlup etmemiz için bizim semavi gıdalarla beslenmemizi ve bizde bulunan cevheri, emaneti keşfetmemizi tavsiye eder.

- İnsanın düşünme, idrak etme ve anlama kudreti olan akılı, Mevlânâ iki yönden ele almaktadır. Mevlânâ'ya göre akıl, insanın hem çok kıymetli hem de işine pek yaramayan bir melekesidir. Akıl, insanı hayvanlardan ayıran, insanı insanlığa ulaştıran çok değerli ilahi bir armağandır. İnsan akıl gücüyle nefsini yenmekte, süflî arzularından kurtularak üstün bir varlık olmaktadır. Akıl, kalpte bir nurdur. Onunla hak, batıl birbirinden ayırt edilir.

Nitekim Peygamber Efendimiz (sav), “*Her kim ahmak ise, yani akılsız ise bizim düşmanımızdır*” diye buyurmuştur. Bu hadisi açıklarken Hz. Mevlânâ şöyle buyuruyor:

“Peygamber Efendimiz, “*Kim ahmak ise, o bizim düşmanımızdır, yol kesen eşkiyamızdır.*” diye buyurdu. Akıllı kişi ise, bizim canımızdır, ondan gelen serin rüzgar, bize reyhan, fesleğen kokusu getirir. Akıl kırsa da bana sövse, ben razıyım, ona ses çıkaramam. Çünkü o benim feyz vericimden, beni yaratandan bir feyze sahiptir. Onun bana kızması, sövmesi faydasız değildir. O, boş elle misafirliğe gelmez. Ahmak, gelse de ağzıma helva koysa, ben onun helvasından ateşlenirim, hastalanırım.” (Mesnevi)

Hazreti Mevlânâ aklın önemini belirten daha birçok beyitler söylemiştir. Aklın, nefsani arzuları frenlediğini ve şehvetin zıttı olduğunu haber vermektedir.

“Ey yiğit, akıl şehvetin zıddıdır. Şehveti oluşturan akla, akıl adını verme.”
(Mesnevi)

Hazreti Mevlânâ, nefsani arzuların, şehvetin tenimize ait duygular olduğunu, halbuki aklın, ilahi bir nimet olarak, tenimizde fanî vücudumuzda garip bir misafir gibi kaldığını mecazi olarak ifade buyurmaktadır. Çoğu zaman nefis akla galip gelmektedir. Bunun sebebi de, nefis köpeğinin kendi evinde azgın oluşmuş.

“Akıl, nurani ve iyilik talibi, bir Hak ve hakikat arayıcısı iken, neden zulmanî nefis ona galip geliyor? Çünkü senin aklın, bedende gariptir. Nefis ise kendi evindedir. Köpek, kendi evinin kapısında, korkunç aslan kesilir.” (Mesnevi)

Hz. Mevlânâ akli methetmekle bitiremiyor:

“Eğer akıl meydana çıksaydı da bir kere yüz gösterip, suretini şu aleme izhar etseydi, gündüz bile onun nuruna karşı kapkaranlık kalırdı. Halbuki ahmaklık da, ortaya atılsaydı, kendini gösterseydi, gecenin karanlığı onun yanında aydınlık kalırdı.” (Mesnevi)

Aklı bu kadar yücelten Mevlânâ ahmaklığı da yermektedir:

“Ahmaklık ve bilgisizlik yırtığı yama kabul etmez, ey öğüt veren kişi, boş yere uğraşma, o hikmet tohumunu saçma.” (Mesnevi)

Hazreti İsa (as) dedi ki: “Allah'ın lütfettiği ism-i azamı köre okudum gözleri açıldı, sağıra okudum kulakları duydu, taş gibi dağa okudum yarıldı, parçalandı. Ölüye okudum dirildi, kalktı. Fakat ahmak adama yüz binlerce defa okudum, fayda vermedi.”

Mevlânâ'ya göre zaman olur ki akıl, artık bir işe yaramaz olur. Nefsimizi mağlup eden, bize birçok iyilikleri dokunan, bizi insanlığa yükselten, bizi imana kavuşturan akıl, nasıl olur da modası geçmiş bir lamba gibi kenara atılır?

Akıl kelimesi Arapça “köstek” manasına gelen “ikâl” kelimesinden alınmıştır. Köstek, cep saatlerini yeleğe bağlayan bir zincir olduğuna göre, muayyen bir yere kadar uzanan bir şeyi fazla uzatır ve çekersiniz kopar. Bu sebeple Ziya Paşa

“İdrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez

Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez”

diyerek yüksek hakikatleri aklımızın kavrayamayacağını ve aklımızın eremeyeceğini ifadeye çalışmıştır. Fuzûlî merhum da bir beyitinde:

“Ben akıldan isterim delâlet,

Aklım bana gösterir dalâlet.”

(Ben akıldan bana yol göstermesini istiyorum, aklım benim yolumu şaşırtıyor) diyerek akıldan şikayet etmiştir.

“Akı, zekayı sat, elden çıkar da hayranlığı satın al. Akıl ve zeka dediğin şey, bir zandır, bir vehimdir, hayranlık, bakış ve görüşür. Akı Mustafa'nın önünde kurban et. Hasbiyallah, yani bu bana yeter de.” (Mesnevi)

Mevlânâ akı kaldırıp atmamızı, onun yerine abdallığı benimsememizi istemektedir. Akıldan kurtulmadıkça Hakk'ı, hakikati bulamayacağımızı haber vermektedir.

“Kendini abdal yerine koy, ona uy da yürü, ancak bu abdallıkla kurtulabilirsin. Bu sebeptendir ki, Peygamber Efendimiz “Cennetliklerin çoğu abdallardır.” diye buyurdu. Akıl ve zeka sana kibir ve gurur verir. Sen abdal ol da, gönlün doğru, tertemiz kalsın. “Abdallık” dediğim, halka iki kat maskara olmuş adamın ahmaklığı değildir. Bu abdallık, hayran olan adamın abdallığıdır.” (Mesnevi)

“Bize hakikati bulduramayan bu akıldan uzaklaşmak, cahil olmak, işi deliliğe vurmak daha iyidir. Her nere, ne işte nefsani bir fayda görürsen, ondan kaç, zehir iç, âb-ı hayatı yerlere dök. Birisi seni metheder, göklere çıkarırsa, sen ona hakaret et, söv; kazancını, sermayeni iflas eden kişiye ver. Eminliği bırak, korku ve tehlikenin bulunduğu yere var. Şöhreti, namusu terket, aleme rezil rüsvâ ol. Ben uzun uzadıya ilerisini düşünen akı denedim, bundan böyle işi divaneliğe vuracağım.” (Mesnevi)

“Bu aklın ileri görüşü mezara kadardır. Fakat, gönül sahibinin akı, kıyamete kadar, sur üfürülünceye kadar olacak şeyleri görür. Bu akıl, mezardan, topraktan ileri gitmez. Bu ayak, ötelere, şaşılacak şeylerin bulunduğu sahaya gidemez. Sen, bu ayaktan da, bu akıldan da vazgeç, yürü, kendine gayb alemini görür bir göz ara ve kurtul.” (Mesnevi)

• Sizin iki başınız vardır. Biri dünyaya ait toprak başı, öbürü göğe ait tertemiz ruhani baş.” (Divân-ı Kebir)

Bize maddi faydalar sağlayan, bizi hayvanlara üstün kılan akıl, herhalde Mevlânâ'nın "Toprak baş" diye tavsif ettiği, řu görünen başımızdaki akıldır. Birinci merhalede Mevlânâ bu akılı övdü, sonra bu akılı kifayetsiz buldu, reddetti, gerilere bıraktı. Bu görünen akılı taşımanın bir delilik olacağını söyleyerek göğe ait olan başımızdaki manevi ve ruhani akılı tavsife başladı. Anlaşıyor ki, göğe ait olan, tertemiz, ruhani baştaki akıl ile ancak Hakk'ı ve hakikati bulacağız.

• Mevlana ekseriya hep aşktan, aşkıktan bahseder. Bu sebeple ona "Aşıkların sultanı" lakabı verilmiştir. Nitekim bir rubaisinde şöyle der:

"Bizim Peygamberimizin yolu, aşk yoludur. Biz, aşk oğullarıyız, bizim anamız da aşktır." (Rubâiler)

Gerçekten de Mevlânâ bütün eserlerinde en çok bu konu üzerinde durmuştur. Mesnevi-i şerifteki bazı hikayelerinde, divan-ı kebirindeki coşku şiirlerinde çoğu zaman hep aşktan bahsetmektedir. Mevlânâ'nın bahsettiği aşk, fâni olan gelip geçici olan mecazi aşk değildir. Onun bahsettiği aşk, Hakk'a karşı duyulan ilahi aşktır. Yani Allah'a karşı duyulan sevgidir.

"Aşk, kimseye niyâzı ve ihtiyacı olmayan Allah'ın sıfatlarından. O'ndan başkasına aşık olmak, mecazi aşktır, gelip geçici bir hevestir." (Mesnevi)

Mecazi aşk, maddi ve cismani aşktır. Yani insanların kadın-erkek birbirlerini sevmeleri ve beğenmeleridir. Hakiki aşk ise Hakk'a karşı duyulan sevgidir. Daha doğrusu mecazi aşk yaratılmışlara karşı duyulan aşk, hakiki aşk ise yaratana karşı duyulan aşktır. Mecazi aşk fanidir, gelip geçicidir. Hakiki aşk ise ebedidir, sonsuzdur.

Arifler kirlenmeyen, şehvetle lekelenmeyen mecazi aşkın da boş olmadığını, insanı hakiki aşka ulaştırdığını söylemişlerdir. Mecazi aşkı, hakiki aşka, Allah aşkına geçiren bir köprü saymışlardır. Onlara göre güzele karşı değil de güzelliğe karşı duyulan bu aşk ile güzellerde müşahede edilen şaşırtıcı güzellikte yaratıcının güzelliğini, sanatını, kudretinin büyüklüğünü görmek, hayran olmak insana hakiki aşkın yolunu açar. Nitekim Hazreti Mevlânâ Mesnevi'de şöyle der: "Aşk, ister mecazi olsun, ister hakiki olsun, nihayet insanı Hakk'a ulaştırır." (Mesnevi)

Cenab-ı Hakk, bir taraftan Mevlânâ'nın buyurduğu gibi nesil, hayat devam etsin diye bize mecazi aşkı, şehvet duygusunu vermiş, bir taraftan da nefse hakim olmayı, şehvetle mücadele etmeyi emretmiştir. İslamiyet'te rahiplik, rahibelik yoktur. Afif kalmak, temiz yaşamak, duygularına hakim olmak, ancak nikahla

birleşmek esas tutulmuştur. Meşru olmayan, vicdanı lekeleyen birleşme, en büyük günah sayılmıştır. Dinimizde aşk haram değildir, zina haramdır.

- Şu bir hakikattir ki Cenab-ı Hakk'ı idrak etmek, onu gönlümüzde bulmak için sarf ettiğimiz gayretler, uzun tefekkürler, ibadetler, yapılan iyilikler, yardımlar neticesinde az da olsa ilahi sırlardan kendisine biraz bir şey duyulan kimse, bu keşfin husulu anında büyük bir zevke ulaşır, tarif edilemez büyük bir neşe duyar. Bu bakımdan denilebilir ki gerçekten Allah'ı bilmenin, onu sevmenin verdiği manevi zevk, bütün zevklerin üstündedir. Bütün ariflerin maksadı yalnız O'na ulaşmaktır.

Kimsenin bilmediği manevi zevk buradadır. Bu yüzdendir ki, bu hali duyanların, bu mertebeye erenlerin sıkıntı ve istekleri mahvolur. Kalpleri bu manevi nimetin zevki ile meşgul olur. Hatta İbrahim peygamber gibi ateşe bile atılsalar, o, sevgi deryasından yaşadığı için ateşten bile haberi olmaz. Cennet nimetlerinde kendilerini arz etseler dönüp bakmazlar.

- Hz. Mevlânâ'ya göre, bütün güzellikler, güzeller güzeli olan Hakk'a râcidir. Bu dünyada gördüğümüz bütün güzellikler, Hakk'ın güzelliğinin birer zerresidir. Çünkü Hakk hüsn-i mutlaktır. Gerçek güzellik, tam eksiksiz güzellik O'ndadır. O güzelliğini, sıfatını yarattığı her şeyde göstermektedir. Geceleri gökyüzünde parlayıp duran yıldızlarda, ay ışığında, güneşin doğuşunda, batışında, denizlerde, göklerde, ormanlarda, dağlarda, derelerde, her şeyde güzellik var. Çiçeklerde, kelebeklerde, denizlerin derinliklerinde yaşayan yaratıklarda, uçuşan kuşlarda güzellikler var. Bütün yaratıkların en şerefli olan insandaki maddi ve manevi güzellikler saymakla bitmez. İnsanların ortaya koydukları sanat eserlerindeki güzellikler de.

“Güzel yüzlüler, Allah'ın güzelliğinin birer aynasıdır. Onlara gönül vermek, onları sevmek, Hakk'ı istemenin Hakk'ı aramanın yankısıdır. Hakk'ın düşünülmesidir.”
(Mesnevi)

Burada şirke düşmememiz için Allah'ın güzelliğini manevi yönden düşünmemiz gerekir. Nitekim Hazreti Mevlânâ bu hususta bizi uyararak şöyle söylemektedir:

“Suret kadehlerinden, yüz güzelliklerinden geç, onlara kapılma. Şarap kadehtedir, fakat kendisi kadeh değildir.” (Mesnevi)

Gerçekten de gelip geçici fani güzellikle Hakk'ın güzelliği bir olur mu? Et ve kemikten oluşan şu tenin üstünde ilahi bir nur görülmektedir. Duvara güneşin ışığı düşmüştür, duvar parlamaktadır. Fakat duvar güneş değildir.

Yüce Peygamber Efendimiz (sav) güzellikten bahsederek şöyle buyurmuştur: "Allah güzeldir, güzelliği sever.", "Yeşillik, akarsu, güzel yüz insanı rahat ettirir, dinlendirir.", "Hikmeti güzel yüzlülerin yanında arayınız."

Hz. Mevlânâ'ya göre güzellikler bizi bizden almada, bizi beden zindanından kurtararak başka bir aleme, dolayısıyla Hakk'a yaklaştırmaktadır. Böylece güzel sanatların hassas insanlar üzerindeki etkisinin ötesinde de Hakk vardır. Gerçekten büyük sanatkarların ortaya koydukları şaheserlerdeki insanı büyüleyen, hayran bırakan güzellik de Hakk'ın güzelliğinin tecelli etmesidir.

Gönül gözleri açık olanlar, her şeyde, her zerre de Hakk'ın sanatını, kudretini, güzelliğini görürler de derler ki: "Cihan bizim gerçek sevgilimizin güzelliğinin aynasıdır. Her zerre O'nun güzelliğinin şahididir."

- Hazreti Mevlânâ kadınlar hakkındaki görüşlerini iki noktada toplamaktadır. Böylece Mevlânâ kadının hem ulvi yönlerini düşünmüş ve kadını yüceltmış, hem de beşeri zaafının, ihtiraslarının temayüllerini çok realist bir ifadeyle tasvir etmiştir. Mevlânâ'nın "...Benim açık saçık yazışım bir şey öğretmek içindir." düsturuna uyararak Mesnevi'de, bir iki hikayede kadının hislerine mağlup oluşunu abartılı bir tarzda tasvir edişi, ne yazık ki büyüklerimizi küçük düşürmek isteyen art niyetli bazı kişiler tarafından tenkit edilmektedir. İtalyan edebiyatının dünyaca tanınmış ediplerinden Boccaccio (1313-1375) Dekameeron adlı eserinde, rahibelerin iç yüzlerini, nefislerini düşündüklerini bütün çıplaklığıyla ortaya koymasına sebebiyle, çok değerli realist hikayeci olarak takdir edilirken, bizim Mevlânâ'mızın tenkide uğramasına çok manalıdır.

"O akıllı, fikri alan, erkeği kararsız bir hale sokan mahmur gözleri görünce, gönül alan güzellerin parlak, tertemiz yanaklarını, erkek gönlünü üzerlek tohumu gibi yakan güzel yüzlerini; Yüzlerindeki benlerini, kaşlarını, akik gibi dudaklarını seyredince, sanki Cenab-ı Hakk, ince bir tül perde ardından tecelli etmiş gibiydi. Kadındaki o edâyı, o nazı, o işveyi, o kırıtışı görünce, Allah'ın tül perde ardından tecellisini andıran kadının bu eşsiz güzelliğini seyredince, İblis yerinde duramadı, sıçradı, oynamaya başladı." (Mesnevi)

Kadının güzelliği, gönlünün sevgiyle dolu oluşu, kolayca hislerine kapılması şeytanın işine yaramaktadır. Allah kadının kalbine erkekten daha çok muhabbet ve şefkat vermiştir. Çünkü doğurmadaki zorluğu, ana olmanın müşkülâtını göze alması için Allah kadını bu tabiatta yaratmıştır. Kadın daha sabırlıdır, erkekten daha çok ızdıraba, acıya dayanır. Kadın hislerine hakim olduğu, nefsanî arzularını yendiği zaman, Hakk yolunda erkekleri geçer, hakikate erkekten daha çabuk ulaşır.

Kadının sevgisinin, şefkatinin, merhametinin erkekten çok oluşu, onun yalnız çocukları için değil eşleri içinde Allah'ın bir lütfudur. Çok başarıya ulaşmış büyük insanlar, sanatkarlar, mucitler başarılarını eşlerinin ihtimamına, şefkatine ve muhabbetine borçludurlar. İnsanın evinde huzurlu olması eşlerin huzurlu olmasına bağlıdır. Bunu da sağlayan sabırlı ve müşfik olan kadındır.

Allah kadını, erkek onunla rahat etsin, ona eş olsun diye yarattı. O halde Adem Havva'dan nasıl olur da ayrı olabilir. Havva'sız nasıl yaşayabilir. Erkek yiğitlikte Zaloğlu Rüstem olsa, cesarete Hazreti Hamza'dan bile ileri geçse, hükmetmek hususunda kendi karısının eseridir. Alemi güzel tatlı sözleriyle mest eden, kendine bağlayan Hz. Peygamber (sav) bile *“Ey pembe beyaz kadın, benimle konuş!”* diye, hiddetlenen eşine niyazda bulunurdu.

Hazreti Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *“Kadınlar, akıllı kişilere, gönül ehli olanlara fazlasıyla galip olurlar.”* Fakat cahiller, kaba kişiler kadınlara galebe çalarlar. Çünkü onlar kadınlara pek hoyrat, pek sert muamelede bulunurlar. Böyle kişilerde acıma, lütfetme, sevme azdır. Çünkü yaratılışlarında, tabiatlarında hayvanlık üstündür. Sevgi ve acıma hissi insanlık vasfıdır. Hiddet ve şehvet ise hayvanlık vasfıdır.

Hz. Mevlânâ'ya göre, kadın sadece sevgili değildir, Hakk'ın nurudur. Sanki o mahluk yaratılmış değil, hâlik (yaratıcı) dır. Hazreti Mevlânâ'nın bu görüşü bizi yanıltmamalıdır. Burada kadının ana olmak şerefine, çocuk doğurmak kabiliyetine işaret edilmektedir. Kadınlar, ana olarak yavrularına yalnız sütlerini değil, muhabbetlerini, sabırlarını da vermiştir. Kadın olmasaydı hayat ve insanlık olmazdı.

- Mevlânâ'ya göre musikide ötelere gelen sesler vardır. Musiki dinlerken gönlümüzde bir şeyler uyanır. Güzel sesler, nağmeler bizi bizden alır, biz kendimizi unuturuz. Sanki bilemediğimiz, mahiyetini anlayamadığımız gizli ve esrarlı bir aleme varmış gibi oluruz. Sanki şu ten kafesinden kurtulup

temizlenmek için göklere doğru kanat çırpıp gibi oluruz. Biz bambaşka bir varlık olur, içimizde ayrı düştüğümüz ezeli sevginin özlemini duyan birisi oluruz.

Hız. Mevlânâ'nın aşıklara bir gıda olarak tavsif ettiği semâ nedir? Semâ, musiki nağmelerini dinlemeye, dinlerken vecde gelip kendinden geçerek dönmeye denir. Sufilere göre semânın insan ruhu üzerinde türlü tesirleri vardır. İnsanın Allah'a olan aşkını kuvvetlendirir, kendisinde türlü haller husule gelir. Bu haller kalpteki kötülükleri temizler ve nihayet insanı müşahede ve keşfetme mertebesine ulaştırır. Semâ, hak aşğının Allah'a karşı duyduğu sevgiyi, heyecanı hareket halinde dönme şeklinde ifade ederek açığa vurmasıdır. Böylece semâ dervişi kendinden, kendi varlığından kurtararak manen Hakk'a yaklaştırır.

Semâ musikinin tesiri altında kalarak, gönülde Hakk'ı bulmak, heyecana kapılmak ve pervaneler misali dönmektir. Bu dönüş yalnız bedenle dönüş değildir. Gönülle, ruhla, aşkla, imanla, maddi ve manevi bütün varlığıyla döndür. Bu dönüşte Hakk aşğı, mevhum varlığından, kendi benliğinden kurtulur da Allah'ta yok olur. Parçanın bütünde kaybolması, bir zerrenin dönerek titreyerek güneşe doğru yükselmesidir.

• Hız. Mevlânâ'nın Hakk ve peygamber aşkı olan mübarek ruhu, kendini peygambere benzetenlerden şikayetçidir. "Ben Kur'an'ın kuluyum. Ben Hazreti Muhammed'in ayağının bastığı yerin toprağıyım. Benim sözlerimden başka manalar çıkarılırsa, ben onlardan da, sözlerinden de şikayetçiyim." diyen Mevlânâ kendisine filozofluk isnat edenlerden daha çok şikayetçi olacaktır. Çünkü Mevlânâ, babası Sultanü'l-ulema, Mürşidi Seyyid Burhaneddin Tirmizî ve can dostu Şemsettin Tebrizî gibi felsefeden hoşlanmamaktadır. Mevlânâ filozof değildir ki onun felsefesi olsun. Din felsefesi olur ama Mevlânâ'nın felsefesi olmaz. Çünkü din felsefesi, dinin ilkelerinin özünün anlamını temellendirmeyi ilmi yönden izaha çalışan bir felsefe bölümü olabilir. Fakat Mevlânâ gibi akıl ve mantıktan çok duygulara, aşka, imana önem veren, yani Hakk'a akıl, mantık ve bilgi ile değil de, gönül yolu, sevgi ile varılacağına inanan bir sufinin felsefesi olur mu? Mevlânâ felsefe ile ilgisi olmadığını kendi söylüyor:

"Felsefi düşünceleri gönlümden sürdüm, çıkardım, gönlümü tertemiz bir hale getirdim. Gözümde de Yusuf'a ait güzelliklere yer verdim." (Divân-ı Kebir)

• Babasının yolunda ve meşrebinde olan Hız. Mevlânâ da, felsefi görüşlere değer vermiyor, İslami olmayan inançları reddediyordu. O devirlerde kader konusu üzerinde birbirine zıt iki görüş Müslümanlar arasına yayılmıştı ve münakaşa

ediliyordu. Muhammedî yolda olan diğler sufiler gibi Hazreti Mevlânâ da, kader konusunda Mutezile ve Cebriye görüşlerini kınamış, tam ehl-i sünnet yolunda yürüyerek, müminin kadere inanmak mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir.

Çünkü kaza ve kadere inanmak imanın altı şartından biridir. Ancak kaza ve kadere inanmak, her şeyi kadere bırakmak, yaptığı işlere karşı kaderim böyleymiş demek doğru değildir. Kendi cüzi irademizi kullanmak suretiyle, durumumuzu iyi veya kötüye götürebiliriz. Eğer böyle olmasaydı, kaderimizi, alın yazımızı değiştirmek elimizde olmasaydı, yani irade-i cüziyemiz olmasaydı, insanlar sadece alın yazılarını yaşasalardı, doğru yolu gösterecek peygamberler gelmez, insanlara nefisleri ile kötülüklerle savaş yolunu göstermezlerdi. Bu hususu şu ayet açıkça anlatmaktadır: *“Sana gelen iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindedir. (Nisa, 4/79)”* Bu sebeple Hz. Mevlânâ, Mesnevi’de şöyle buyurmuştur:

“Gönlüne gamdan, kederden ne gelirse, onlar senin korkusuzluğundan ve küstahlığındandır.”

“Evet kaza ve kader haktır. Amma kulun çalışması, tedbirli olması da haktır. Aklını başına al da İblis gibi kör olma.

İki iş arasında tereddüde düşeriz. İhtiyarımız, cüzi irademiz olmasa, bu tereddüt olur mu?

İki eli, iki ayağı bağlı olan kişi, bu işi mi yapсам yahut şu işi mi yapсам der mi? Demek ki, biz de bir cüzi irade var.

Bu haldeyken iki işten hangisini yapayım, düşüncesi akla gelir mi? Denize mi dalayım, havaya mı uçayım diyebilir mi?

Demek ki iki iş arasında tereddüde düşmek, bir kudret, bir yapma gücü sahibi olmak demektir. Yoksa böyle iki iş arasında bocalayanla alay etmek gerekirdi.

Ey delikanlı kaza ve kadere az bahane bul. Nasıl oluyor da suçunu başkalarına yüklüyorsun?

Zeyd kan döksün, adam öldürsün, kisasını Ömer çeksın. Ömer şarap içsin Ahmet dayak yesin. Böyle şey olur mu?

Kendi etrafında dön, dolaş kendi suçunu gör, hareketi kendinden bil. Gölğenden bilme. Başkalarının kusurlarını göreceğın yerde, kendi kusurunu gör. Başkalarını değil nefisini suçla.” (Mesnevi)

Yorum ve Eleştirileriniz için: oryanmh@gmail.com

[Ana Sayfa](#)

[Tasavvuf Sohbetleri](#)